

СЕКЦІЯ 2

ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ НОРМ З ПРАВ ЛЮДИНИ В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ США

МИРОСЛАВА АНТОНОВИЧ

доктор права, доцент

керівник Центру міжнародного захисту прав людини
факультету правничих наук

Національного університету «Кієво-Могилянська академія»

Анотація. У статті проаналізовано практику судів США на предмет застосування ними договірних і звичаєвих норм міжнародного права захисту прав людини. Імплементуючи міжнародні норми, суди США проводять розмежування між самовиконуваними (*self-executing*) договорами, які діють самостійно, та несамовиконуваними (*non-self-executing*) договорами чи положеннями договорів, що не діють самостійно до прийняття відповідного національного законодавства. Зроблено висновок про доцільність застосування досвіду США щодо поділу міжнародних норм на самовиконувані й несамовиконувані в судовій практиці України, де таке розмежування не проводиться.

Ключові слова: міжнародні норми з прав людини, договірні та звичаєві норми, самовиконувані й несамовиконувані міжнародні норми, застосування міжнародних норм у судовій практиці.

Ефективність дії міжнародно-правових норм із прав людини – як договірних, так і звичаєвих – визначається не лише їх застосуванням міжнародними судовими та квазісудовими органами, а передусім їх дотриманням та застосуванням у національних правових системах. Це, зі свого боку, визначається як законодавством держав, так і практикою застосування міжнародно-правових норм національними судами. Ратифікація чи інший спосіб набуття чинності міжнародного договору далеко не завжди означає його автоматичне застосування у внутрішньому правопорядку держав, і практика держав щодо цього різна. Метою цієї статті буде аналіз практики судів США на предмет застосування ними міжнародних договірних і звичаєвих норм із прав людини з подальшими рекомендаціями щодо можливості використання американської судової практики в українському судочинстві.

На відміну від Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, а також інших країн англосаксонської системи права, де міжнародно-правові акти можуть застосовуватись національними судами лише після їхньої інкорпорації в національне законодавство через прийняття відповідних національних актів, у США, згідно зі статтею VI Конституції США, «всі договори, які укладені чи будуть укладені від імені США, є вищим Законом країни, і судді в кожному штаті зобов'язані їх виконувати, навіть якщо в Конституції і законах будь-якого штату трапляються положення, які суперечать цьому». Імплементуючи міжнародні договірні норми, суди США проводять розмежування між самовиконуваними (*self-executing*) договорами, які діють самостійно, та несамовиконуваними (*non-self-executing*) договорами чи положеннями договорів, що не діють самостійно до прийняття відповідного законодавства. Як заявив головний суддя Маршал у справі Верховного Суду США *Foster v. Neilson*, договір повинен розглядатися судами як такий, що має рівну силу з актом законодавчого органу лише тоді, коли він може діяти сам по собі, без допомоги додаткових законодавчих положень. У тих же випадках, коли положення договору є контрактним зобов'язанням, згідно з яким та чи інша сторона обіцяє здійснити певну дію, договір створює зобов'язання лише для політичної гілки влади, а не для судів; законодавчі органи повинні реалізувати контрактні зобов'язання для того, щоб вони стали нормою права для суду [1].

Як зазначалось у рішенні Верховного Суду Каліфорнії у справі *Sei Fujii*, при встановленні того, чи є договір самовиконуваним, суди з'ясовують намір сторін, що підписали договір, як він виявляється у формулюваннях, що використовуються в договорі. Якщо ж договір не чіткий, можна також звернутись до обставин його укладення. Для того, щоб положення договору могло діяти без допомоги імплементуючого його законодавства й мало силу і дію закону, повинно бути зрозумілим, що ті, які уклали договір, мали намір встановити норму, яка сама по собі могла би бути застосована судами [2]. У цій справі, аналізуючи статті Статуту ООН, Суд зазначає, що в тих випадках, коли автори Статуту мали намір встановити положення, що діють без допомоги імплементуючого законодавства, вони застосовували

зрозумілі та чіткі формулювання, які свідчили про такий намір. Наприклад, стаття 104 Статуту гласить: «Організація має на території кожного з її членів таку правосуб'єктність, яка необхідна для здійснення її функцій та досягнення її цілей». Стаття 105 встановлює: «Організація наділена на території кожного з її членів такими привілеями та імунітетом, які необхідні для досягнення її цілей». Ці положення були визнані самовиконуваними у справі *Curran v. City of New York* [3].

Іншим прикладом застосування самовиконуваних міжнародних норм із прав людини є справа Верховного Суду США *Roper v. Simmons*, у якій смертна кара була визнана непропорційно жорстоким і незвичайним покаранням (*disproportionately cruel and unusual punishment*) для злочинців, молодших за 18 років [4]. Таке рішення відповідало статті 6 (пункт 5) Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (надалі – МПГПП), згідно з якою «смертний вирок не виноситься за злочини, здійснені особами молодшими за вісімнадцять років».

Практика Верховного Суду США за останні десятиліття підтверджує те, що норми міжнародного права з прав людини і, зокрема, міжнародного гуманітарного права (надалі – МГП) застосовуються Судом. Це можна продемонструвати на прикладі застосування Верховним Судом США Женевських конвенцій 1949 року. На думку А. Паулюса і М. Вашакмадзе, «після рішень Верховного Суду США у справах Хамдана і Бумедьєна, здається, загальновизнано, що збройні конфлікти з недержавними угрупованнями не є «вільною від закону» зоною чи «правовою чорною діркою» на кшталт тієї, яка була створена в Гвантанамі Бей, а є предметом дії МГП або захисту прав людини, що передбачений міжнародним чи внутрішньодержавним правом» (“Since the Hamdan and Boumediene rulings by the US Supreme Court, it seems universally accepted that armed conflicts with non-state groups do not constitute a ‘law-free zone’ or a ‘legal black hole’, but are subject to IHL or to human rights provided by international and/or domestic law”) [5, с. 123].

Зокрема, у справі *Hamdan v. Rumsfeld* Верховний Суд США визнав, що спільна стаття 3 Женевських конвенцій 1949 року, відповідно до якої «у випадку збройного конфлікту неміжнародного характеру на території однієї з договірних сторін кожна сторона конфлікту зобов'язана гуманно

поводитися з особами, які не беруть активної участі у воєнних діях...», передбачає мінімальні норми для всіх збройних конфліктів [6]. Думка більшості у цій справі полягала в тому, що стаття 75 Протоколу I також застосовується до всіх збройних конфліктів. Зокрема, пункт 4 статті 75 Протоколу I до Женевських конвенцій 1949 року передбачає: «Особі, визнаній винною у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного зі збройним конфліктом, не може бути винесено жодного вироку, і вона не може бути піддана жодному покаранню, крім як за постановою неупередженого й відповідним чином створеного суду, що дотримується загально-визнаних принципів звичайного судочинства...» [7]. Згідно з рішенням Верховного Суду США, недержавні угруповання і надалі не можуть претендувати на привілеї комбатантів, які є законною воюючою стороною, а отже – на право застосовувати силу проти будь-кого [5, с. 124].

Про застосування міжнародного звичаєвого права в Конституції США не йдеться, однак США, як і інші країни звичаєвого права, вважають міжнародне звичаєве право частиною права країни [8, с. 43]. Як пише Г. М. Даниленко, ця група країн є моністичною стосовно звичаю, тобто відкритою для його застосування, та дуалістичною стосовно договору, тобто закритою для безпосереднього використання міжнародного договору [9, с. 58]. У США такий підхід був підтверджений ще в рішенні Верховного Суду США 1900 р. у справі *The Paquete Habana*, де було заявлено, що у випадку відсутності договору, який можна застосувати до справи виконавчого або законодавчого актів чи до судового рішення, суди повинні звертатися до прецедентів та звичаїв цивілізованих націй, ...як достовірного підтвердження того, що є дійсно правом...» [10].

Про зобов'язання федеральних судів США застосовувати норми міжнародного права йдеться і в справі *Fernandez v. Wilkinson*. Зокрема, зазначається, що навіть якщо затримання на невизначений час іноземця, який підлягає депортації, не порушує Конституцію чи закони Сполучених Штатів, то можна звернутися до суду зі скаргою щодо порушення норм міжнародного права. Тривале затримання заявника в тюрмі суворого режиму за умови, що він не здійснив у цій країні жодного злочину, є незаконним. Це затримання є свавільним і порушує норми міжнародного звичаєвого права [11].

Оскільки США є державою з прецедентною системою права, суди можуть застосовувати і застосовують рішення міжнародних судових і квазісудових органів. Однак, як можна продемонструвати на прикладі справи Верховного Суду США *Breard v. Greene*, Суд відмовив у задоволенні прохання Бреарда «примусити» США виконати припис Міжнародного Суду Справедливості ООН (надалі – МСС) щодо вжиття заходів для того, аби Анджел Франціско Бреард не був страчений, поки МСС не винесе остаточне рішення відповідно до розпочатої процедури [12]. Верховний Суд США заявив, що виконавча влада, маючи повноваження у сфері зовнішніх відносин, може використати дипломатичні переговори, і якщо губернатор вирішить чекати рішення МСС, то це його прерогатива. Верховний Суд не приймав того аргументу, що скарга Бреарда з посланням на Віденську конвенцію про консульські відносини 1963 р. повинна бути розглянута у федеральному суді на тій підставі, що Конвенція – «вище право країни». На обґрунтування цього Верховний Суд, по-перше, навів положення, закріплене в самій Конвенції, яка передбачає, що права, гарантовані Конвенцією, «повинні бути застосовані відповідно до законів і правил держави, яка їх застосовує». По-друге, Верховний Суд зазначив, що Акт Конгресу є рівнозначним договору і, якщо договір і федеральний закон суперечать один одному, останній за датою прийняття матиме перевагу [12; 13].

Отже, аналіз судової практики США щодо застосування міжнародних норм із прав людини свідчить про те, що проводиться розмежування судами самовиконуваних і несамовиконуваних норм міжнародного права. Цим судова практика імплементації міжнародного права з прав людини США відрізняється від його застосування в національному судочинстві багатьох інших держав, де така практика дуже різниться – від прямого застосування міжнародно-правових стандартів у сфері прав людини судами Південно-Африканської Республіки до застосування міжнародних актів із прав людини лише за умови їх інкорпорації в національне законодавство через прийняття відповідних національних актів (Сполучене Королівство, Ірландія). Насамкінець, група держав, до яких належить і Україна, перебувають на етапі становлення судової практики застосування міжнародно-правових актів із прав людини. Лише після становлення

такої судової практики можна буде говорити про ефективність дії ратифікованих Україною міжнародно-правових актів з прав людини та міжнародного звичаєвого права із прав людини. Видається доцільним перейняти досвід поділу міжнародних норм на самовиконувані і несамовиконувані в судовій практиці України, де таке розмежування не проводиться, оскільки саме законодавство України ще не регулює діяльність щодо встановлення самовиконуваності міжнародних договорів. Очевидно, що на початковому етапі імплементаційного процесу, на якому зараз перебуває Україна, коли маємо лише поодинокі випадки застосування судами міжнародно-правових норм, про таке розмежування в процесі імплементації говорити ще рано.

З одного боку, в Україні необхідно провести дослідження на предмет самовиконуваності міжнародно-правових актів. З іншого боку, сумніву піддається доцільність такого прямого застосування міжнародно-правових норм. Як зазначає В. Денисов, взаємодія міжнародного і внутрішнього права, із практичного погляду, вимагає засвоєння норм міжнародного права таким чином, щоб вони могли практично застосовуватися у правовій системі і насамперед, у необхідних випадках, національними судами, і сама ідеологія міжнародного права не пов'язує пріоритет міжнародного права з його безпосередньою дією, вважаючи такий підхід ірраціональним [14, с. 34]. Водночас, існує судова практика держав, де міжнародно-правові норми застосовуються паралельно з національним правом або як принципи, у світлі яких застосовуються норми національного закону [15, с. 45]. Як свідчить практика, процес такого паралельного застосування норм міжнародного права з прав людини та норм національного законодавства судами України вже розпочався. Поділ міжнародно-правових норм із прав людини на самовиконувані й несамовиконувані, за прикладом судів США, сприятиме ефективності застосування судами міжнародних норм із прав людини в Україні.

Список використаних джерел

1. *Foster v. Neilson*, 27 U.S. 253, 314 (1829).
2. *Sei Fujii v. California*, 242 P.2d 617 (Cal. 1952).
3. *Curran v. City of New York*, 77 N.Y.S.2d 206, 212 (N.Y. Sup. Ct. 1947).

4. *Roper v. Simmons*, 543 U.S. 551 (2005).
5. Paulus A., Vashakmadze M. Asymmetrical war and the notion of armed conflict – a tentative conceptualization [Text] / A. Paulus, M. Vashakmadze // *International Review of the Red Cross*. – 2009. – Vol. 91, N. 873. – P. 95–125.
6. US Supreme Court, *Hamdan v. Rumsfeld*, 548 U.S. 557, 633, 126 S.Ct. 2749, 2795, 2797 (2006), para. 2795 (majority opinion) and 2797 (Justice Stevens, plurality opinion).
7. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I) [Electronic resource], 8 June 1977. – Mode of access: <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=086F4BB140C53655C12563CD0051E027>. – Last access: 2016. – Title from the screen.
8. Антонович М. Застосування міжнародних норм з прав людини судами України та США: порівняльний аспект [Текст] / Мирослава Антонович // *Укр. часопис міжн. права*. – 2003. – № 3. – С. 40–46.
9. Даниленко Г. М. Международная защита прав человека. Вводный курс: Учеб. Пособие [Текст] / Г. М. Даниленко. – М. : Юристъ, 2000. – 256 с.
10. *The Paquete Habana*, 175 U.S. 677 (1900).
11. *Fernandez v. Wilkinson*, 505 F. Supp. 787 (D. Kan. 1980).
12. *Breard v. Greene*, 523 U.S. 371 (1998).
13. *Reid v. Covert*, 354 U.S. 1, 18 (1957); *Whitney v. Robertson*, 124 U.S. 190, 194 (1888).
14. Денисов В. Н. Статус міжнародних договорів в Конституції України [Текст] / В. Н. Денисов // *Вісник Академії правових наук України*. – 1997. – № 1. – С. 29–34.
15. Антонович М. М. Конвенція про захист прав людини та основних свобод у судах європейських держав та перспективи її застосування в Україні [Текст] / М. М. Антонович // *Право України*. – 2000. – № 8. – С. 42–46.

Myroslava Antonovych

IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS NORMS BY USA COURTS

Summary. *This article deals with case law of the USA courts concerning enforcement of treaty and customary norms of the international human rights law. While implementing international norms the US courts distinguish between self-executing treaties which act independently and non-self-executing treaties or provisions which may not be enforced before the relative national law is adopted. The author draws*

to the conclusion that it is appropriate to use the US experience concerning division of international norms into self-executing and non-self-executing in the Ukrainian court practice where such division is thus far not drawn.

Keywords: *international human rights norms, treaty and customary norms, self-executing and non-self-executing norms, implementation of international norms into court practice.*